

Bibliografia i netografia

1. Angiel J., Pokojska P., Pokojski W. *Szanse, cele i możliwości edukacji ekologicznej nauczycieli z wykorzystaniem mediów i webGIS*, Edukacja ustawiczna dorosłych nr 2/2017.
2. Degórski M. *Krajobraz jako odbicie przyrodniczych i antropogenicznych procesów zachodzących w megasystemie środowiska geograficznego. Problemy ekologii krajobrazu*, T. XXIII, 2009.
3. Herz L. *Mazowsze sercem*, <http://mazowszesercem.blogspot.com/p/o-mazowszu.html>
4. Kossakowska-Pisarek S. *Kluczowe czynniki sukcesu kursu w pełni internetowego. EduAkcja*, Magazyn edukacji elektronicznej nr 1(3)/2012.
5. Kulczyk S. *Atrakcyjność turystyczna krajobrazu – przykłady podejścia systemowego*, Turystyka kulturowa nr 4/2014.
6. Maszewska K., Pokojski W. *Edukacja na odległość w zakresie geoinformatyki*, e-mentor nr 1(68)/2017.
7. PEK, T. XXXVIII.
8. Platforma e-learningowa Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych UW: <http://el.wgsr.uw.edu.pl>
9. Pokojska P., Pokojski W. *Geoportal krajowy ważnym źródłem informacji przestrzennej o środowisku geograficznym w procesie edukacji*, Edukacja Biologiczna i Środowiskowa, vol. 1, 2013.
10. Pokojski W. *Technologia informacyjna i webGIS w kształceniu nauczycieli – kurs e-learningowy*, e-mentor nr 43/2012.
11. Polskie krajobrazy.pl, <http://www.polskie-krajobrazy.pl/Galerie/71:Mazowsze/>
12. Richling A. *Polskie badania nad krajobrazem w okresie przedkomputerowym*, 2014.
13. StoryMaps platformy edukacyjnej ArcGiS, <http://storymaps.arcgis.com/en/gallery/#s=0>
14. Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Mazowieckiej, <http://maslaw.org.pl/o-nas/mazowsze?showall=>.
15. Sysło M.M. *E-learning w szkole*, e-mentor nr 1/2009.
16. Zespół Edukacji Esri Polska, *GIS w chmurze – wyższy poziom geografii*, Geografia w szkole nr 23/2013.

Dr Bożena KICIŃSKA jest pracownikiem Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego. Klimatolog, kierownik Pracowni Edukacji Geograficznej. Długoletni członek Komitetu Głównego Olimpiady Geograficznej.

Dr Wojciech POKOJSKI jest doktorem nauk o Ziemi, wykładowca na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych oraz Międzywydziałowych Studiach Ochrony Środowiska Uniwersytetu Warszawskiego. Zajmuje się zastosowaniami GIS w badaniach przyrodniczych i wykorzystaniem GIS w nauczaniu i popularyzacji geografii.

Edukacja w terenie na przykładzie Olimpiady Geograficznej

Jakub SZMYD

Wprowadzenie

Olimpiada Geograficzna, powołana do życia w 1974 roku z inicjatywy prof. Anny Dylkowej i przy poparciu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, w chwili obecnej może poszczycić się już 44-letnim doświadczeniem w upowszechnianiu nauk geograficznych wśród polskiej młodzieży. Start w Olimpiadzie to okazja dla uczniów do przeżycia wielkiej przygody z geografją, potężnej z poznaniem jej praktycznych aspektów, zwiedzeniem ciekawych zakątków Polski, a dla niektórych także uzyskaniem zwolnienia z egzaminu maturalnego z geografii oraz reprezentowaniem Polski na zawodach międzynarodowych. Olimpiada Geograficzna jako jedna z nielicznych olimpiad przedmiotowych stwarza również możliwość rozszerzenia edukacji szkolnej o pracę w terenie. Zawodnicy na kolejnych etapach Olimpiady samodzielnie (pod opieką nauczyciela geografii lub rodziców) lub pod opieką pracowników naukowych zajmujących się geografją (na zawodach okręgowych i finałowych) poznają przyrodę obszarów znajdujących się w pobliżu miejsca zamieszkania, w swoim województwie, a także w wybranym regionie Polski. W dalszej części tekstu przybliżono specyfikę terenowej edukacji geograficznej realizowanej w ramach pierwszego – szkolnego – etapu Olimpiady.

Charakterystyka pierwszego etapu Olimpiady Geograficznej

Zawody pierwszego etapu Olimpiady Geograficznej organizowane są w szkołach przez Komisje Szkolne, składające się z minimum 3 osób, w tym dyrektora szkoły (lub jego zastępcę) oraz nauczycieli geografii lub przedmiotów pokrewnych. Etap szkolny rozpoczyna się od wstępnego sprawdzenia wiedzy i umiejętności zainteresowanych startem w Olimpiadzie uczniów przez Komisję Szkolną. Dopuszcza się dwie formy egzaminu: rozmowy kwalifikacyjnej lub sprawdzianu pisemnego opracowanego przez Komisję Szkolną. Uczniowie, którzy pomyślnie przejdą etap wstępny, samodzielnie wykonują pracę pisemną na jeden z tematów ogłoszony przez Komitet Główny Olimpiady. Dla każdej edycji Olimpiady tematy są różne, zwykle jest ich cztery. Tematy upubliczniane są w kwietniu lub w maju, m.in. na stronie internetowej Olimpiady oraz w rozsyłanym do szkół informatorze. W zbliżającym się roku szkolnym 2018/2019 tematy są następujące:

- A. Eksploatacja surowców mineralnych i jej przyrodnicze skutki w wybranej gminie
- B. Porównanie dwóch sąsiadujących ze sobą obszarów – fragmentów jednostek fizycznogeograficznych
- C. Sieć transportowa i zróżnicowanie dostępności komunikacyjnej w wybranej gminie
- D. Projekt jednodniowej wycieczki geobotanicznej

Do każdego tematu dołączone są szczegółowe wytyczne, które określają, w jaki sposób praca ma być przygotowana. Podstawowe znaczenie ma informacja, że pracę należy wykonać na podstawie studium literatury oraz własnych obserwacji i pomiarów terenowych. Prace terenowe uczniowie wykonują najczęściej w czasie wakacji, niekiedy również we wrześniu. Gotowe prace przekazywane są do oceny Komisjom Szkolnym. Ocena jest dokonywana z wykorzystaniem Karty Oceny Pracy, która jest publikowana na stronie internetowej Olimpiady do końca października. Karta zawiera kryteria oceny wraz z przyporządkowanymi do nich punktami. Pozostawiona jest zawsze również liczba punktów, którą można przyznać za dodatkowe walory pracy, których nie uwzględniono w kryteriach. Prace uczniów są oceniane przez Komisje Szkolne, a odpowiednio wysoka liczba uzyskanych punktów jest podstawą kwalifikacji ucznia do drugiego – okręgowego – etapu Olimpiady.

Edukacja terenowa

Przygotowanie pracy zawierającej własne obserwacje i pomiary terenowe zmusza uczniów do wyjścia poza mury szkoły. Dla uczniów zainteresowanych geografią nie stanowi to jednak zwykle żadnego problemu, ponieważ właśnie to, co jest poza klasą, jest dla nich ciekawe. Olimpiada Geograficzna kieruje się również zasadą, że geografia to dużo więcej niż atlas i fakty z podręcznika. Jej działania ukierunkowane są na promowanie praktycznej strony geografii. Uczniowie w trakcie prac pozaszkolnych uczą się zbierać informacje w terenie, konfrontować je z wiedzą zdobytą w murach szkoły i wyciągać z tego wnioski. Konieczne jest wykonanie obliczeń, przeanalizowanie wyników i samodzielne przedstawienie ich z wykorzystaniem map lub innych form prezentacji. Umiejętności te wyrabiają w uczniach samodzielność i procentują na dalszych etapach edukacji.

Walorem zajęć terenowych prowadzonych w ramach pierwszego etapu Olimpiady jest możliwość lepszego poznania przez uczniów swojej Małej Ojczyzny oraz zagadnień przyrodniczych mniej im znanych, a występujących tuż obok. Często okazuje się, że mijane w drodze do szkoły obiekty kryją w sobie interesującą historię, którą

uczniowie poznają w trakcie badań terenowych. Przykładowo niczym szczególnym nie wyróżniające się dotychczas wzniesienie obok miejsca zamieszkania ucznia okazuje się być fragmentem moreny czołowej, która świadczy o zasięgu występowania lądolodu. Informacja ta niejednokrotnie stanowi początek dalszych, pogłębionych zainteresowań ucznia oraz jego identyfikowania się z tym miejscem i historią. Podkreślić należy również przyjemność płynącą z bezpośredniego kontaktu z przyrodą.

W trakcie zajęć terenowych uczniowie kształtują swój zmysł przestrzenny. Uczą się orientowania w terenie, określania swojego położenia czy wyznaczenia kierunków. Pobyt w terenie stwarza możliwość lepszego uświadomienia sobie zjawisk i procesów przyrodniczych, np. erozyjno-akumulatoryjnej działalności rzeki, prędkości przemieszczania się chmur czy zasięgu występowania pyłków sosny, które są widoczne np. na kałużach lub szybach samochodów. Zajęcia terenowe to dla uczniów niejednokrotnie pierwsza w życiu okazja do zastosowania przyrządów pomiarowych, np. kompasu, kwasomierza glebowego lub odbiornika GPS.

Edukacja terenowa w ramach Olimpiady Geograficznej to nie tylko obserwacje i pomiary na łonie natury. Niekiedy konieczna jest wizyta w urzędzie gminy, lokalnym zakładzie przemysłowym, dyrekcji parku krajobrazowego czy oczyszczalni ścieków. Należy uzyskać dostęp do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, dowiedzieć się, w jaki sposób przetwarzany jest wydobyty surowiec mineralny lub poznać szczegóły procesu technologicznego służącego oczyszczaniu wody. Bezpośredni kontakt z pracownikami zajmującymi się na co dzień tymi zagadnieniami z pewnością dostarczy uczniowi więcej informacji niż przeczytanie krótkiej wzmianki na ten temat w podręczniku.

Wskazówki dla nauczycieli

Warto, aby nauczyciel geografii na jednej z lekcji przedstawił uczniom możliwość startu w Olimpiadzie Geograficznej, tematy prac pisemnych oraz dołączone do nich wytyczne. Możliwe, że znajdą się zainteresowani uczniowie, którzy postanowią wystartować w zawodach.

Dla części uczniów, zwłaszcza młodszych, prace terenowe na potrzeby etapu szkolnego Olimpiady Geograficznej to jeden z pierwszych ich kontaktów z pracą w terenie. W związku z tym cenne dla uczniów będzie omówienie z nimi koncepcji prac terenowych, zwłaszcza w zakresie metody pracy. Jeśli to możliwe, nauczyciel powinien wziąć udział w jednej z pierwszych wypraw terenowych. Z pewnością dużą pomocą dla uczniów rozpoczynających starty w Olimpiadzie będzie też poznanie ich z uczniami, którzy startowali już w zawodach i mają pewne doświadczenie. Na stronie internetowej Olimpiady opublikowane są również wybrane prace uczniowskie, które uzyskały wysoką ocenę

kończącą w pewien sposób mogą stanowić wzór dla innych.

Warto podkreślić, że zawsze wysoko punktowane jest samodzielne zdobycie materiałów źródłowych oraz zestawienie ich z dotychczasową wiedzą zawartą w literaturze. Dzięki temu możliwe jest uszczegółowienie wiedzy, zaktualizowanie jej, niekiedy także uzupełnienie.

Dr Jakub SZMYD jest członkiem Komitetu Głównego Olimpiady Geograficznej, adiunktem w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Polskiej Akademii Nauk, geografem, klimatologiem.